

Tomasz Sieniow

Wojciech Włodarczyk

WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNA

w społeczeństwie
informacyjnym

Opracowanie graficzne: *Urszula Jurczak*

© Copyright by Krajowa Izba Gospodarcza, Warszawa 2009

© Copyright by Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa, Warszawa 2009

ISBN 978-83-913279-8-2

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
I. WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNA	6
Prawo własności intelektualnej	6
Dobra niematerialne	7
Funkcje prawa własności intelektualnej	8
Prawa wyłączne	9
Zarządzanie własnością intelektualną	10
II. PRAWA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ	13
Prawo autorskie	13
Prawo patentowe	15
Prawo znaków towarowych	17
Prawo wzorów przemysłowych	19
Ochrona baz danych	20
III. ZAGADNIENIA SZCZEGÓLWE	21
A. PRAWO AUTORSKIE W SIECI	21
Dozwolony użytek	21
Dozwolony użytek prywatny (osobisty)	21
Dozwolony użytek publiczny	22
Ściąganie plików audio/video z Internetu	23
Wysyłanie plików audio/video poprzez Internet	24
Udostępnianie napisów do filmów w Internecie	24
Przegrywanie plików muzycznych z płyt CD na MP3	24
Plagiat	25
Ochrona programów komputerowych	25
Piractwo komputerowe	26
Kopia zapasowa programu komputerowego	27
Odpowiedzialność dostawców usług internetowych za naruszenie praw autorskich	27
Organizacje Zbiorowego Zarządzania Prawami Autorskimi	28
Creative Commons	29
B. INTERNET A ZNAKI TOWAROWE	29
Piractwo domenowe	29
Naruszenie prawa do znaku towarowego	31
Używanie cudzego znaku towarowego w formie meta-tag'u	32
Arbitraż domenowy	32
<i>Podstawowe akty prawne</i>	<i>34</i>
<i>Wybrane pozycje literatury</i>	<i>35</i>
<i>Przydatne adresy internetowe</i>	<i>35</i>
<i>O Autorach</i>	<i>36</i>

WSTĘP

Kluczem do zyskania przewagi nad konkurencją zawsze była działalność innowacyjna i właściwa jej ochrona. Większość współczesnych międzynarodowych koncernów zyskała swoją pozycję dzięki uzyskiwaniu w przeszłości ochrony na opracowywane przez swoich pracowników wynalazki. Niektóre z nich przez dziesięciolecia pilnie strzegą formuł wytwarzania oferowanych przez siebie produktów. Wszystkie natomiast za jeden z najważniejszych składników swojego majątku uznają markę, z którą nierozzerwalnie łączy się ich renoma.

Dodatkowym wyzwaniem dla przedsiębiorstw w XXI wieku jest nadążenie za rozwojem technologicznym związanym z rewolucją internetową i możliwością oferowania w sieci usług i towarów. Jak zauważył już w 1996 roku Henry H. Perrott w „*Law and Information Superhighway*”, szybkość pojawiania się nowych rozwiązań w Internecie sprawia, że prawo powoli podąża za rozwojem technologii, starając się znaleźć odpowiedzi na konkretne, praktyczne pytania. Stąd też warto przybliżyć rozwój tej szczególnie związanej z rozwojem Internetu dziedziny prawa, jaką jest prawo własności intelektualnej.

Świadomość wagi ochrony dóbr niematerialnych w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw ma pierwszorzędne znaczenie. Nie mniej ważne jest dostrzeganie korzyści i zagrożeń związanych z wykorzystywaniem w działalności komercyjnej owoców cudzej twórczości dostępnej w Internecie. Stąd mamy nadzieję, że oddawana do rąk Czytelnika publikacja przyczyni się do kształtowania się wśród przedsiębiorców kultury innowacyjności, uczynienia z praw własności intelektualnej ważnego składnika majątku przedsiębiorstwa oraz szacunku dla cudzej własności intelektualnej.

Przy opracowywaniu niniejszej publikacji Autorzy wykorzystali Informator swego autorstwa pt. „*Własność Intelektualna w społeczeństwie informacyjnym*” wydany w 2007 roku przez Fundację Instytut na rzecz Państwa Prawa i Urząd Patentowy RP. Prezentowane zagadnienia zostały za zgodą Fundacji zaktualizowane i poszerzone. Mamy nadzieję, że oddawany do rąk Czytelnika efekt pomoże w sprawnym poruszaniu się po informacyjnej autostradzie.

Lublin, 31 lipca 2009
Tomasz Sieniow i Wojciech Włodarczyk

I. WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNA

PRAWO WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Własność intelektualna to rozmaite rezultaty intelektualnej działalności człowieka. Określa się je również mianem „dóbr niematerialnych” i grupuje zasadniczo w dwa zbiory: własność przemysłową oraz własność autorską. Własność intelektualna ma jednak charakter dynamiczny. Dlatego też jej zakresem obejmowane są coraz to nowe dobra.

Własność przemysłową chronią przepisy zwane „prawem własności przemysłowej”. Własności autorskiej dotyczą przepisy „prawa autorskiego”. Własność intelektualna dotyczy także takich dóbr, których ochrona prawna wykracza poza przepisy prawa własności przemysłowej oraz prawa autorskiego. Wynika ona z wielu szczegółowych i zróżnicowanych ustaw oraz regulacji. Chodzi tutaj o prawne zabezpieczenie takiej własności intelektualnej, jak: bazy danych, folklor, wiedza tradycyjna, zasoby genowe, formaty programów telewizyjnych i radiowych, domeny internetowe. Problem ochrony tych dóbr nabrał istotnego znaczenia w ostatnich kilkunastu latach. Dzisiaj tradycyjny podział tych przepisów na „prawo własności przemysłowej” i „prawo autorskie” można zatem uważać już za niewystarczający.

Wskazany całokształt przepisów tworzy zbiór, który nazywamy „prawem własności intelektualnej”. Pod względem sposobu, w jaki regulowana jest ochrona poszczególnych dóbr, prawo to ma charakter kompleksowy, składa się z norm o zróżnicowanej naturze. Występują w nim przepisy prawa prywatnego, które mają na uwadze przede wszystkim interesy jednostek. Występują jednak także i przepisy publiczno-prawne – administracyjne i karne. Regulacje prawa publicznego mają na względzie interes publiczny, interesy ogółu. Słuszna ochrona własności intelektualnej to nie tylko sprawa i interes samych uprawnionych do tej własności, ale także zadanie i interes państwa, tworzących je wspólnot i całego społeczeństwa. Do rozwoju i wzrostu znaczenia prawa własności intelektualnej przyczyniły się rozliczne traktaty międzynarodowe i prawo Unii Europejskiej. Harmonizacja standardów ochrony na płaszczyźnie międzynarodowej, coraz większa łatwość uzyskiwania ochrony w różnych systemach i zachodzące procesy globalizacyjne mające wpływ na stosunki handlowe sprawiają, że również prawa własności intelektualnej zyskują globalny charakter.

DOBRA NIEMATERIALNE

Własność intelektualna ma charakter niematerialny. Dlatego też kwalifikowana jest zawsze jako dobro niematerialne, co radykalnie odróżnia ją od materialnych rzeczy. Niematerialność oznacza, że nie da się własności intelektualnej postrzegać zmysłami. Odbiór, poznanie własności intelektualnej ma charakter rozumowy (intelektualny). Zmysły jedynie pomagają nam w tym odbiorze i całym procesie poznawczym. Z tego względu należy zdecydowanie oddzielać dobro niematerialne, czyli własność intelektualną od tego wszystkiego, co jest tylko jej nośnikiem, materialnym przejawem, substratem. Czym innym jest dobro niematerialne, a czym innym postrzegalny zmysłowo materiał, który je wyraża i w którym owo dobro jest inkorporowane, ucieleśnione.

Wówczas, gdy kupujemy książkę w księgarni, nabywamy tylko rzecz: zadrukowane kartki papieru w określonej postaci. Kupujemy wtedy jedynie materialny przedmiot, nie kupujemy natomiast żadnych praw do własności intelektualnej, jaką jest utwór (powieść, wiersz, itp.), który owa książka uzewnętrznia i którego jest ona nośnikiem, zmysłową postacią. Czymś innym jest dzieło PAN TADEUSZ Adama Mickiewicza, a czymś innym konkretny egzemplarz książki, za pomocą którego to dzieło poznajemy. Pierwsze to dobro niematerialne, a drugie to tylko jego konkretny nośnik, materialna reprezentacja, forma utrwalenia. Jeśli nabywamy w sklepie odzieżowym spodnie z naszywką WRANGLER, kupujemy te spodnie wraz ze znajdującą się na nich naszywką jako materialną rzecz, którą możemy zobaczyć, dotknąć, a więc poznać zmysłowo. Natomiast nie kupujemy wówczas żadnych praw do marki (znaku towarowego) WRANGLER, albo kroju (wzoru) spodni. Ta marka i krój to dobra niematerialne (własność intelektualna), których spodnie są jedynie materialnym nośnikiem. Gdy kupimy samochód PORSCHE w salonie samochodowym, nabędziemy zmysłową, materialną rzecz. Nie otrzymamy jednak żadnych praw do wynalazków, które w tym samochodzie zastosowano, a które są własnością intelektualną.

Trzeba zatem pamiętać, że prawa do rzeczy, która wyraża własność intelektualną nie dają automatycznie żadnych praw do tej własności. Rzecz i przez nią ucieleśniana własność intelektualna (dobro niematerialne) to dwa różne przedmioty ochrony prawnej i rządzą nimi odmienne reżimy prawne. Jak to już stwierdziliśmy, o ochronie własności intelektualnej decyduje specjalny reżim prawny zwany właśnie prawem własności intelektualnej. O ochronie praw do przedmiotów fizycznych traktują natomiast inne przepisy, w szczególności prawo rzeczowe (najważniejsze spośród nich to prawo własności), które z jednej strony, dotyczy ruchomości, a więc rozmaitych przedmiotów codziennego użytku, takich jak żywność, ubrania, maszyny, urządzenia, meble itd., a z drugiej strony dotyczy nieruchomości, jak grunty, budynki i lokale. Prawo rzeczowe bezpośrednio nigdy nie reguluje ochrony dóbr niematerialnych.

FUNKCJE PRAWA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

Przepisy prawa własności intelektualnej realizują trzy funkcje: własnościową, monopolizującą i wynagradzającą. Są to cele tej dyscypliny prawa, o których trzeba zawsze pamiętać przy interpretowaniu i stosowaniu poszczególnych przepisów.

Prawo własności intelektualnej realizuje funkcję własnościową. Oznacza to, że prawnie przyporządkowuje poszczególne dobra niematerialne własnościowemu władztwu zindywidualizowanych podmiotów. Podmioty te stają się w świetle prawa właścicielami tych dóbr. Własność dóbr niematerialnych i monopol na ich eksploatację umożliwiają pozyskiwanie wynagrodzenia za ich wykorzystywanie przez osoby trzecie. Jeśli napiszesz wiersz, czy też wymyślisz nazwę dla swojej firmy i ją wylansujesz na rynku, jesteś właścicielem tych dóbr niematerialnych i masz na nie monopol. Każdy, kto zechce je wykorzystywać musi mieć twoją zgodę, a tę możesz uzależnić od otrzymania wynagrodzenia. Prawo własności intelektualnej wyrasta ponadto z przedwiekowej praktyki udzielania przywilejów przez panujących. Gwarantuje uprawnionym majątkowe monopole, które uprzywilejowują ich względem i kosztem osób trzecich. Dlatego przypisujemy temu prawu funkcję monopolizującą. Z tą ostatnią łączy się ściśle funkcja wynagradzająca, polegająca na tym, że w prawie własności intelektualnej następuje uznanie pracy umysłowej w dziedzinie praw majątkowych. Prawo to potwierdza wymiar zarobkowy rezultatów takiej pracy i je dowartościowuje pod tym względem. Wówczas, gdy wyprodukujesz jakąś rzecz materialną, na przykład, mebel albo jakieś urządzenie, masz prawo żądać wynagrodzenia od tych, którzy chcą wykorzystywać tę rzecz do własnych celów. Tak samo jest, gdy ktoś chce skorzystać z twojej twórczości niematerialnej.

Wypełniając wszystkie wyliczone funkcje, prawo własności intelektualnej stara się ważyć interesy uprawnionych z interesami pozostałych członków społeczeństwa, w szczególności tych, którzy chcą korzystać z własności intelektualnej w celach edukacyjnych, naukowych i badawczych, a także dla wyłączenie własnego, osobistego użytku. Zasadą jest, że prawa majątkowe wynikające z przepisów prawa własności intelektualnej mają charakter okresowy, a więc trwają tylko określony czas. Czasowemu ograniczeniu nie podlega natomiast ochrona interesów osobistych twórców własności intelektualnej. Prawo własności intelektualnej ma charakter terytorialny. Oznacza to, że zawsze przyznaje ochronę odnoszącą się do określonego terytorium. Z prawa własności intelektualnej wynika ochrona skuteczna wobec wszystkich – wiąże każdego bez względu na jakiegokolwiek związek z uprawnionym. Wobec takiego szerokiego zakresu tej ochrony przyjmuje się, że istnieje zamknięty katalog własności intelektualnej podlegającej ochronie prawnej. Nie można zatem powoływać się na ochronę własności intelektualnej, której jednoznacznie nie przewiduje prawo. Odpowiedzialność z tytułu naruszenia prawa własności intelektualnej często jest obiektywna, a zatem całkowicie niezależna od winy. Brak zawinienia przy naruszeniu tego prawa nie wyłącza więc automatycznie tej odpowiedzialności.

PRAWA WYŁĄCZNE

Najbardziej podstawowym sposobem ochrony własności intelektualnej jest przyznawanie jej właścicielom tzw. praw wyłącznych. Istotę tych praw określają wynikające z nich uprawnienia zakazowe, które gwarantują i zabezpieczają określony zakres wyłączności na eksploatację dobra niematerialnego. Dlatego też przy prawach wyłącznych kluczowe znaczenie ma zawsze kwestia, co można na ich podstawie zakazać innym. Aby rozumieć zakres tych praw trzeba więc przede wszystkim ustalić związane z nimi uprawnienia zakazowe. Niezwykle często są one unormowane w wielu przepisach w ramach poszczególnych aktów prawnych. Niekiedy przepisy te nie stanowią zwartej regulacji, lecz znajdują się w różnych ustawach. Do praw wyłącznych należą takie prawa, jak: autorskie prawa majątkowe i osobiste do utworu, patent (udzielany na wynalazek), prawo ochronne na wzór użytkowy, prawo z rejestracji topografii układu scalonego, prawo z rejestracji wzoru przemysłowego, prawo ochronne na znak towarowy, prawo do chronionej odmiany roślin, prawo (sui generis) do bazy danych, a także wiele innych praw, które przewidują rozmaite akty prawne.

Podstawowe akty prawne, które normują prawa wyłączne na terytorium Polski to przede wszystkim: ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych, ustawa – prawo własności przemysłowej, ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, ustawa o ochronie prawnej odmian roślin, ustawa o ochronie baz danych, rozporządzenie UE o wspólnotowym znaku towarowym, rozporządzenie UE o wspólnotowym wzorze przemysłowym, konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych, konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej, konwencja monachijska o patencie europejskim, porozumienie madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków towarowych. Z tych, jak i wszystkich pozostałych przepisów prawa własności intelektualnej wynika, że niektóre prawa wyłączne mogą powstawać z chwilą dokonania w określonej postaci dobra niematerialnego, do którego dane prawo się odnosi. Tak jest, na przykład, w przypadku praw autorskich, czy też prawa do bazy danych. Są jednak także liczne przypadki, że dla powstania prawa wyłącznego potrzeba dopełnienia wielu formalności i pozyskania odpowiedniego aktu właściwego podmiotu publicznego, na przykład, decyzji administracyjnej Urzędu Patentowego RP. Tak dzieje się między innymi w przypadku patentu na wynalazek, prawa z rejestracji wzoru przemysłowego, prawa ochronnego na znak towarowy.

Typową sankcją za naruszenia praw wyłącznych jest sankcja cywilnoprawna. Właścicielowi dobra niematerialnego przeciwko naruszcycielowi przysługują roszczenia o zaprzestanie naruszenia, przeprosiny w prasie lub innych mediach, o wydanie uzyskanych wskutek naruszenia korzyści, o naprawienie szkody (odszkodowanie). Naruszcyciel może jednak także ponosić odpowiedzialność karną. W pewnych przypadkach może zostać nawet orzeczona kara pozbawienia wolności.

ZARZĄDZANIE WŁASNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

Podobnie jak talenty przynoszą posiadaczowi zysk tylko dzięki „puszczeniu ich w obieg”, tak własność intelektualna przynosić może uprawnionemu korzyść dzięki właściwemu zarządzaniu prawami wyłącznymi. Zarządzanie obejmuje działania związane z rejestrowaniem, nabywaniem, zachowywaniem, wykonywaniem i rozporządzaniem prawami własności intelektualnej. Te działania mają poważne konsekwencje dla przedsiębiorcy działającego na rynku, lecz właściwie podejmowane mogą prowadzić do uzyskania przewagi nad konkurencją, która nie będzie w stanie kopiować innowacyjnych rozwiązań bez naruszenia praw wyłącznych. Z drugiej strony, świadome i roztropne korzystanie z dostępnych w erze cyfrowej rozwiązań może ustrzec nas przed ponoszeniem niepotrzebnych kosztów obrony przed zarzutami naruszania cudzych praw.

Rejestracja praw wyłącznych dotyczy głównie znaków towarowych, wzorów użytkowych i przemysłowych oraz oznaczeń geograficznych. Również uzyskiwanie patentów na wynalazki poddane jest bardzo sformalizowanej procedurze zgłoszeniowej. W niektórych systemach prawnych rejestracji podlegają również utwory prawnoautorskie. Wreszcie rejestracja domen internetowych wywołuje porównywalne skutki do rejestracji znaków towarowych. W wielu z wyżej wymienionych działań najwłaściwsze będzie skorzystanie z pomocy rzecznika patentowego.

Nabywanie praw wyłącznych wiąże się z dokonaniem czynności faktycznej (stworzenia dobra intelektualnego przez autora) lub prawnej (przeniesienie prawa wyłącznego do dobra intelektualnego przez dotychczasowego uprawnionego na inny podmiot).

Monopol uprawnionego ma swoje granice czasowe. Dla jego trwania konieczne jest podejmowanie działań zmierzających do **zachowania** wyłączności poprzez np. używanie znaku towarowego, terminowe wnoszenie opłat związanych z przedłużeniem rejestracji praw wyłącznych, zapobieganie rozmyciu znaku towarowego (sprzeciwianie się używaniu znaków zbliżonych dla tego samego towaru lub nawet promocji całkiem innych dóbr) lub nabraniu cech oznaczenia rodzajowego (genericznego).

Wykonywanie praw wyłącznych polega z jednej strony na sprzeciwianiu się naruszeniu monopolu uprawnionego przez inne podmioty (aspekt negatywny), a z drugiej na korzystaniu z dóbr niematerialnych zgodnie z treścią prawa (np. używanie oznaczenia w obrocie, wdrożenie do produkcji opatentowanego wynalazku, licencjonowanie, etc.). Jednym ze sposobów wykonywania praw wyłącznych jest **rozporządzenie** nimi poprzez ich przenoszenie (całkowity transfer uprawnień na inny podmiot) lub licencjonowanie (udzielanie upoważnienia do korzystania z dobra intelektualnego w sposób wyłączny lub niewyłączny).

Jeśli przysługują ci prawa autorskie do jakiegoś utworu, dobrą alternatywą dla przeniesienia praw majątkowych do utworu jest udzielenie licencji lub przeniesienie tylko niektórych z przysługującej nam wiązki praw (np. prawo do jednokrotnej emisji) przy zachowaniu pozostałych. Pozwoli to w dalszym ciągu posługiwać się wytworem swego talentu bez naruszania praw innych.

Udzielanie licencji. Jednym z podstawowych sposobów korzystania z przysługujących nam praw własności intelektualnej jest udzielanie licencji. **Licencja pełna** (nieograniczona) uprawnia licencjobiorcę do korzystania z przedmiotu licencji w takim zakresie jak licencjodawca. Stąd korzystniejsze i bezpieczniejsze jest ograniczenie licencji do korzystania z przedmiotu licencji (**licencja niepełna**) tylko na określonych polach eksploatacji (przeniesienie ograniczonej wiązki uprawnień) lub na ściśle określonym terytorium, czy też w ograniczonym czasie. Odstąpienie od każdego z wyżej wymienionych ograniczeń ma dla licencjodawcy wymierną wartość ekonomiczną.

Licencje dzielą się również na **wyłączne** (licencjodawca zobowiązuje się do nieudzielania kolejnych licencji upoważniających do korzystania z przedmiotu licencji) i **niewyłączne** (uprawniony ma prawo udzielać kolejnych licencji dotyczących tego samego przedmiotu, terytorium czy pola eksploatacji).

Jednym z typów licencji jest **sublicencja**, która jest upoważnieniem ze strony licencjobiorcy innej osoby do korzystania z przedmiotu ochrony w zakresie węższym lub równym uzyskanej przez siebie licencji. Zasadą jest zakaz udzielania sublicencji przez licencjobiorcę w przypadku braku odmiennej woli stron umowy licencyjnej.

Własność intelektualna, jak każde dobro wymaga ochrony wewnątrz przedsiębiorstwa. Dlatego warto:

- szkolić pracowników w zakresie wartości będących w posiadaniu podmiotu dóbr i sposobów ich ochrony;
- zawierać klauzule dotyczące ochrony własności intelektualnej w umowach z pracownikami i regulaminach pracy (w przypadku dostępu pracownika do „know-how” będącego tajemnicą handlową przedsiębiorstwa konieczne jest dołączenie do umów klauzuli poufności obowiązującej również po ustaniu stosunku pracy);
- stworzyć komórkę lub stanowisko ds. własności intelektualnej z myślą o skatalogowaniu przysługujących podmiotowi praw wyłącznych, monitoringu i opłaceniu licencji (np. do programów komputerowych), odnawianiu rejestracji znaków towarowych, domen internetowych, etc.;
- przy eksploatacji swoich praw własności intelektualnej uważać by swych praw wyłącznych nie osłabiać (degenerować) poprzez niewłaściwe ich używanie lub tolerowanie drobnych naruszeń przez inne podmioty (w tym konkurencję);

- współpracować z rzecznikiem patentowym lub prawnikiem przy wprowadzaniu nowych produktów czy usług na rynek, opracowywaniu nowych oznaczeń, opakowań, kampanii promocyjnych, sloganów reklamowych (zwłaszcza przy wchodzeniu na nowy rynek);
- zbadać konsekwencje podatkowe nabywania praw własności intelektualnej, kupowania i udzielania licencji (prawa własności intelektualnej są niematerialnymi składnikami majątku i mogą być przedmiotem amortyzacji a licencjonowanie może być nie tylko źródłem przychodów ale także sposobem generowania kosztów).

II. PRAWA WŁASNOŚCI INTELEKTUALNEJ

PRAWO AUTORSKIE

Prawo autorskie stanowi obszerny dział prawa własności intelektualnej. Przewiduje ochronę rozmaitych praw autorskich i określa jej zakres. Prawa te odnoszą się do dóbr niematerialnych określanych mianem utworów. Ich ochrona jest niezależna od wartości, przeznaczenia, sposobu wyrażenia i postaci.

Pojęcie utworu rozumiane jest w prawie autorskim niezwykle szeroko i obejmuje wszelki rezultat lub przejaw działalności twórczej człowieka o indywidualnym charakterze. Za twórczy i mający indywidualny charakter należy uważać każdy ten wytwór ludzki, który wzbogacił dotychczasowy stan rzeczy nowymi elementami i stanowi wynik indywidualnego wysiłku twórczego. Mogą to być rozmaite utwory literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne, a także programy komputerowe. Mogą to być również utwory plastyczne, fotograficzne, lutnicze, jak również utwory z zakresu wzornictwa przemysłowego, architektoniczne i urbanistyczne, a ponadto utwory muzyczne, sceniczne, choreograficzne i pantomimiczne, audiowizualne, w tym filmowe. Wyróżnia się szczególne rodzaje utworów chronionych prawami autorskimi takie, jak: utwory zależne, zbiory, utwory zbiorowe. Utworem zależnym określa się utwory będące opracowaniem cudzego utworu (tłumaczenia, przeróbki, adaptacje, streszczenia, notatki z wykładu). W przypadku takich utworów wykonywanie praw autorskich w pewnym zakresie jest uzależnione od zgody uprawnionego do praw autorskich utworu opracowanego. Zbiory (np. antologie, wybory, bazy danych) mogą podlegać prawnoautorskiej ochronie jako utwór, jeśli ich dobór (układ, zestawienie) ma twórczy charakter. Utwory zbiorowe to rozmaite encyklopedie i publikacje periodyczne, a także niektóre dzieła multimedialne.

Przepisy prawa autorskiego odnoszą się nie tylko do praw autorskich, ale także do praw pokrewnych. Te ostatnie nie mają charakteru praw autorskich, ale regulowane są przez przepisy prawa autorskiego ze względu na ich podobieństwo (sąsiedztwo) względem właśnie praw autorskich. Prawo polskie zna następujące postacie praw pokrewnych: prawa do artystycznych wykonań, prawa do fonogramów i wideogramów, prawa do nadań programów stacji radiowych i telewizyjnych, prawa do pierwszych wydań oraz wydań naukowych i krytycznych.

Wyodrębniamy dwa rodzaje praw autorskich, które mogą odnosić się do utworów: osobiste oraz majątkowe. Za pomocą osobistych praw autorskich chronione są in-

teresy ściśle związane z osobą twórcy przejawiające się w jego więzi z utworem. Takimi prawami są: prawo do autorstwa utworu oraz prawo twórcy do oznaczania utworu swoim nazwiskiem, pseudonimem, czy też prawo do udostępniania go anonimowo. Autorskimi prawami osobistymi są także prawo twórcy do zachowania nienaruszalności treści i formy własnego utworu, prawo do rzetelnego wykorzystania utworu przez osoby trzecie, prawo do nadzoru nad sposobem korzystania z utworu. Tylko twórca ponadto ma prawo decydować o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności. Wszystkie wyliczone prawa są niezbywalne i żaden twórca nie może się ich zrzec. Nie są one także ograniczone czasowo. Po śmierci twórcy prawa te wykonują osoby bliskie, chyba że twórca wyraził inną wolę. Prawa osobiste zawsze przysługują twórcy (tj. osobie fizycznej, która stworzyła utwór).

Majątkowe prawa autorskie to przede wszystkim wyłączne prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji, a także prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu przez osoby trzecie. Prawa te mają charakter zbywalny i są dziedziczne. Mają charakter czasowy, co oznacza, że po upływie przewidzianego prawem okresu definitywnie one gasną. Zasadą jest, że przysługują one twórcy utworu. Zdarza się jednak, że nabywają je inne podmioty. Taka sytuacja zachodzi, na przykład, gdy utwór został stworzony przez pracownika w ramach wykonywania obowiązków pracowniczych. Wówczas, jeśli pracodawca przyjął ów utwór, jemu przysługują do tego utworu majątkowe prawa autorskie. Majątkowe prawa autorskie trwają zasadniczo 70 lat od śmierci twórcy, liczonych w latach pełnych następujących po roku, w którym twórca zmarł. Opisana reguła ustalania okresu trwania majątkowych praw autorskich nie jest bezwzględna i w pewnych przypadkach doznaje wyjątków. Podkreślić należy, że prawo autorskie zawiera szczegółowe regulacje przypadków, gdy uprawnionym przysługuje prawo do wynagrodzenia w określonej wysokości.

Regulacje z zakresu prawa autorskiego gwarantują uprawnionym z tytułu majątkowych praw autorskich, że bez ich zgody w okresie trwania tych praw nie można swobodnie korzystać z chronionych utworów. Przewidziane są jednak sytuacje, gdy zgoda ta nie jest potrzebna. Określa się je mianem dozwolonego użytku chronionych utworów. Największe znaczenie w praktyce ma dozwolony użytek osobisty. Odnosi się on do utworów już rozpowszechnionych i obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w takim związku osobistym, jak pokrewieństwo, powinowactwo lub stosunek towarzyski. W kilku jednak przypadkach nawet taki osobisty użytek będzie wymagał zezwolenia uprawnionego, co w konsekwencji może oznaczać konieczność odpłatności za korzystanie z chronionego utworu. Tak będzie w przypadku korzystania z prawnoautorsko chronionego projektu architektonicznego, jeśli korzystanie to polegać będzie na budowaniu według tego projektu. Dozwolony użytek osobisty wyłączony jest również w przypadku programów komputerowych oraz elektronicznych baz danych. W tym zakresie istnieją szczególne regulacje.

Pozyskanie zezwolenia uprawnionego z tytułu majątkowych praw autorskich na eksploatację chronionego utworu zwykle nastąpi albo poprzez nabycie w drodze umowy majątkowych praw autorskich albo poprzez uzyskanie – również w drodze umowy – licencji. Zarówno w przypadku umowy przenoszącej prawa, jak i umowy licencyjnej, trzeba wyraźnie określić pola eksploatacji chronionego utworu, do których dana umowa ma się odnosić. Pod rygorem nieważności umowy takie powinny być zawarte w formie pisemnej, a zatem w formie oświadczeń własnoręcznie podpisanych przez strony umowy. Zachowanie formy pisemnej w sferze obrotu prawami własności intelektualnej zawsze jest zalecane dla celów postępowania dowodowego. W praktyce często majątkowymi prawami autorskimi zarządzają organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi.

PRAWO PATENTOWE

Prawo patentowe – czyli przepisy dotyczące ochrony prawnej wynalazków – stanowi najstarszą i najbardziej charakterystyczną dziedzinę prawa własności przemysłowej. Za wynalazki uważa się wszelkie rozwiązania o charakterze technicznym, a zatem takie, które stanowią rozwikłanie jakiegoś zagadnienia, problemu technicznego. W Polsce, a także – co do zasady – w całej Unii Europejskiej za wynalazki nie uważa się między innymi: odkryć, teorii naukowych, planów, metod działalności umysłowej lub biznesowej oraz programów komputerowych. Uważa się, że takie wytwory ludzkiego umysłu nie mają charakteru technicznego. Kontrowersje wywołuje niemożliwość uznawania za wynalazki programów komputerowych. Wskutek tego programy komputerowe nie podlegają bezpośredniej ochronie patentowej. Trzeba jednak pamiętać, że programy komputerowe podlegają intensywnej ochronie na gruncie prawa autorskiego.

Poza cechą techniczności, rozwiązanie musi być nowe, posiadać poziom wynalazczy oraz nadawać się do przemysłowego stosowania, aby mogło podlegać opatentowaniu. Nowość wynalazku oznacza, że nie należy on do dotychczasowego stanu techniki. Poziom wynalazczy ma ten wynalazek, który nie wynika w sposób oczywisty z takiego stanu techniki. Precyzyjne definicje przesłanek patentowalności wynalazku zawierają miarodajne przepisy prawa. Wyłączają one również zdolność patentową niektórych wynalazków. Przykładowo wskazać należy, że patentów nie udziela się na wynalazki sprzeczne z dobrymi obyczajami lub porządkiem publicznym. Wyłączona jest także patentowalność sposobu leczenia ludzi i zwierząt, co nie oznacza, że nie jest możliwe patentowanie rozmaitych produktów farmaceutycznych, w tym leków. Za wynalazek może być uznany określony produkt (wytwór, przedmiot) albo sposób otrzymywania produktu.

Opatentowanie wynalazku oznacza uzyskanie przez uprawnionego patentu na wynalazek. Patent skuteczny na terytorium Polski można uzyskać w Urzędzie Patentowym RP w Warszawie, a także w ramach patentu europejskiego, którego udziela Europejski Urząd Patentowy w Monachium (Niemcy). Prawo do uzyskania patentu z reguły

przysługuje wynalazcy. Zasada ta doznaje jednak wyjątków, między innymi na rzecz pracodawcy lub zamawiającego wynalazek. Prawo z patentu trwa 20 lat. Uprawniony z patentu może zakazać osobom trzecim korzystać na terytorium RP z opatentowanego wynalazku w celach zawodowych lub zarobkowych. Bez zgody uprawnionego z patentu nie można zatem wytwarzać, używać, oferować, wprowadzać do obrotu, importować produktu, w którym zastosowano wynalazek, jeśli działania takie mają charakter profesjonalny. Prawo przewiduje rozmaite ograniczenia zakresu patentów, ale odnoszą się one do sytuacji szczególnych. Patent ma charakter prawa majątkowego i dlatego może być przedmiotem obrotu, jak również podlega dziedziczeniu. Korzystanie z wynalazku może być przedmiotem licencji. Licencja może mieć charakter ograniczony albo pełny – w zależności od tego, czy został w niej ograniczony zakres korzystania z wynalazku przez licencjodawcę, czy też nie. Licencja może być wyłączna, a zatem taka, według której korzystanie z wynalazku w określonym zakresie jest zastrzeżone na wyłączność jednego podmiotu. W pewnych, bardzo szczególnych, wyjątkowych sytuacjach możliwa jest licencja przymusowa – na przykład gdy korzystanie z opatentowanego wynalazku wymaga bezpieczeństwa państwa.

Uzyskanie patentu we właściwym urzędzie wymaga wszczęcia odpowiedniej procedury. W tym celu potrzebne jest sporządzenie dokumentacji zgłoszeniowej wynalazku. Zawiera ona w szczególności zastrzeżenia patentowe oraz całościowy opis wynalazku. W tym zakresie przydatna może być pomoc rzeczników patentowych, czyli specjalnych zawodowych pełnomocników upoważnionych do występowania przed urzędami patentowymi.

Współcześnie duże zainteresowanie opinii publicznej towarzyszy praktyce patentowania wynalazków biotechnologicznych. Tak, jak to jest w całej Unii Europejskiej, polskie prawo patentowe również przewiduje patentowanie wynalazków biotechnologicznych. Nie może być jednak uznane za wynalazek ciało ludzkie w jakimkolwiek stadium jego formowania się i rozwoju, jak również żaden element ciała. Za wynalazki sprzeczne z porządkiem publicznym, dobrymi obyczajami, moralnością publiczną, i dlatego niemożliwe do opatentowania, uważa się: sposoby klonowania ludzi, sposoby modyfikacji tożsamości genetycznej linii zarodkowej człowieka, stosowanie embrionów ludzkich do celów przemysłowych lub handlowych, sposoby modyfikacji genetycznej zwierząt mogące powodować u nich cierpienia i nieprzynoszące żadnych istotnych korzyści medycznych dla człowieka lub zwierzęcia, a także same zwierzęta będące wynikiem zastosowania takich sposobów.

Nie podlegają patentowaniu nowe odmiany roślin. Takie odmiany są jednak chronione w ramach odrębnego systemu prawnego. Specjalna ochrona jest też przewidziana dla wzorów użytkowych oraz topografii układów scalonych. Szeroko rozumiane *know-how*, tajemnice przedsiębiorstw i inne cenne informacje mogą być w pewnym zakresie chronione, ale na gruncie ustawodawstwa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji i o ochronie dóbr osobistych.

PRAWO ZNAKÓW TOWAROWYCH

Prawo znaków towarowych to przepisy należące do działu prawa własności intelektualnej, jakim jest prawo własności przemysłowej – podobnie, jak w przypadku prawa patentowego. Znakiem towarowym są wszelkie znaki, oznaczenia, symbole, których zadaniem jest indywidualizowanie towarów lub usług na rynku. Znaki towarowe mogą mieć charakter słowny, graficzny, przestrzenny (trójwymiarowy), dźwiękowy, a także zapachowy, czy też smakowy. Znak towarowy może być symbolem kombinowanym, czyli składającym się z elementów o różnej naturze, na przykład znaki słowno-graficzne lub graficzno-przestrzenne albo znaki ruchowe, czy też multimedialne.

Uważa się, że znaki pełnią trzy funkcje: oznaczania pochodzenia, jakościową, reklamową. Znak towarowy oznacza pochodzenie, gdy wskazuje, że opatrzone tym znakiem towary lub usługi pochodzą z tego samego źródła (gwarantującego i kontrolującego ich jakość). Funkcja jakościowa znaku towarowego polega na informowaniu przez znak, że wszystkie opatrzone nim towary lub usługi są takiej samej jakości. Funkcję reklamową wypełnia znak, jeśli zachęca on do zakupu opatrzonych tym znakiem towarów lub usług. A tak się dzieje, jeśli klienci z danym znakiem towarowym kojarzą dobrą jakość towarów lub usług lub też znak ten przyciąga uwagę klientów – wywołuje u nich pozytywne skojarzenia lub w inny sposób pozytywnie oddziałuje. Funkcję reklamową przede wszystkim realizują renomowane znaki towarowe. Współcześnie znaki towarowe traktowane są jako dobra niematerialne, które mogą być przedmiotem samodzielnego obrotu jako dobra majątkowe. Podlegają one zbyciu i licencjonowaniu. Teoretycznie ochrona znaku towarowego może trwać wiecznie. Praktycznie jednak czas ochrony zależy niekiedy od dopełnienia określonych czynności urzędowych, a niekiedy od istnienia określonych okoliczności rynkowych wpływających na trwałość znaku towarowego i praw, które go dotyczą.

W Polsce ochrona prawna znaku towarowego może powstać wskutek jego rejestracji na terytorium obejmującym obszar naszego kraju. Rejestracja taka może być dokonana w Urzędzie Patentowym RP oraz w Urzędzie Harmonizacji Rynku Wewnętrznego OHIM w Alicante (Hiszpania), a dla podmiotów z zagranicy także za pośrednictwem Międzynarodowego Biura Znaków Towarowych w Genewie (Szwajcaria). Poza przypadkami rejestracji, również znak towarowy powszechnie znany może korzystać z ochrony prawnej w Polsce. W takiej sytuacji znak towarowy podlega ochronie bez względu na to, czy został zarejestrowany. Nie ma też znaczenia, czy jest on używany. Liczy się wyłącznie to, czy stał się w Polsce znakiem powszechnie znanym. Niezależnie od wskazanych dwóch sposobów nabycia ochrony, znak towarowy może być chroniony tylko na tej podstawie, że jest on używany w polskim obrocie towarami lub usługami i realizuje on na rynku funkcję oznaczania ich tożsamości. W tym ostatnim przypadku ochrona znaku towarowego nie musi rozciągać się na całe terytorium Polski, lecz może ograniczać się wyłącznie do pewnej części tego terytorium. Ochrona ta zatem może mieć charakter lokalny.

Znakiem towarowym chronionym na podstawie rejestracji albo powszechnej znajomości zawsze przysługuje ochrona o zasięgu ogólnokrajowym. Za najbardziej efektywną pod względem sposobu egzekwowania ochrony znaku towarowego uchodzi u praktyków ochrona znaku towarowego wynikająca z jego rejestracji. Pomocy prawnej w uzyskiwaniu takiej rejestracji udzielają rzecznicy patentowi.

Uprawnionymi z tytułu praw do zarejestrowanych znaków towarowych są podmioty, na rzecz których znak został zarejestrowany. Prawa do znaków towarowych powszechnie znanych lub takie, których ochrona wynika z ich używania w obrocie gospodarczym przysługują przedsiębiorcom, z którymi klienci kojarzą te znaki. Zasadniczo ochrona znaku towarowego ogranicza się do sfery obrotu gospodarczego. Poza tą sferą korzystanie ze znaku bez zezwolenia uprawnionego jest dozwolone, o ile nie prowadzi do degeneracji znaku towarowego i naruszenia jego „dobrego imienia” albo „uznania”, którym się cieszy.

Ochrona znaku towarowego oznacza, że uprawniony może zakazać osobom trzecim używania w polskim obrocie gospodarczym znaku identycznego ze znakiem chronionym w odniesieniu do identycznych towarów lub usług z tymi, dla których przeznaczony jest znak chroniony. Ponadto, poza takim przypadkiem, uprawniony może zakazać używania we wspomnianym obrocie znaku zbieżnego z własnym znakiem w odniesieniu do towarów lub usług zbieżnych z towarami lub usługami, dla których chroniony jest znak uprawnionego. Kolidacji takiej może jednak przeciwdziałać uprawniony do znaku towarowego tylko wówczas, jeśli dowiedzie, iż stwarza ona ryzyko konfuzji u klientów co do pochodzenia towarów lub usług opatrzonych zbieżnym znakiem. Konfuzja taka będzie występować, jeżeli klienci będą mogli mylnie sądzić, iż te towary lub usługi pochodzą od uprawnionego. Będzie ona także zachodzić wówczas, gdy klienci doskonale wiedzą, iż towary albo usługi opatrzone znakiem kolidującym pochodzą od kogoś innego, ale mogą błędnie mniemać, że ów podmiot jest w jakiś sposób powiązany z uprawnionym do znaku chronionego.

Należy zauważyć, że opisany zakres ochrony znaków towarowych ogranicza się wyłącznie do kolidacji, w których towary albo usługi uprawnionego i naruszydca są zbieżne, czyli identyczne lub podobne. Szerszy zakres ochrony przysługuje jednak znakom renomowanym. Uprawniony do takiego znaku może zakazać używania w polskim obrocie gospodarczym znaku towarowego zbieżnego ze swoim znakiem dla jakichkolwiek towarów lub usług, jeśli używanie takie prowadziłoby do nieuczciwego wykorzystania renomy znaku lub jej naruszenia. Znaki towarowe renomowane korzystają zatem ze szczególnie szerokiej ochrony ze względu na ich wyjątkową wartość, zarówno dla samych uprawnionych, jak też klientów.

Dość podobne zasady rządzą ochroną innych, aniżeli znaki towarowe, oznaczeń odróżniających. Ochronie prawnej podlegają oznaczenia przedsiębiorstw, czyli nazwy przedsiębiorców oraz symbole poszczególnych fabryk, zakładów, sklepów, restauracji, pubów i innych miejsc prowadzenia działalności gospodarczej. Takie oznaczenia podlegają ochronie już na tej podstawie, że są używane i rozpoznawane w obrocie, a ich

ochrona wynika z prawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji i przepisów kodeksu cywilnego. Niemniej oznaczenia te rejestruje się również w charakterze znaków towarowych podlegających ochronie. Ważna jest także ochrona przyznawana towarowym oznaczeniom geograficznym, czyli takim, które indywidualizują towary pod względem ich geograficznego pochodzenia, a często z tym pochodzeniem klienci łączą rozmaite pozytywne opinie o właściwościach tych towarów. Najbardziej znanym w Polsce takim oznaczeniem geograficznym jest nazwa OSCYPEK dla serów. Oznaczenia geograficzne mogą być przedmiotem rejestracji, ale też podlegać ochronie prawnej bez względu na nią. Specjalnej ochronie podlegają także rozmaite tytuły – tytuły prasowe, tytuły gier, tytuły serii wydawniczych itp. Coraz częściej za odrębną chronioną kategorię oznaczeń odróżniających uważa się adresy stron www.

PRAWO WZORÓW PRZEMYSŁOWYCH

Wzornictwo przemysłowe, a zatem wygląd rozmaitych wytworów (produktów) w ramach prawa własności intelektualnej może podlegać ochronie na gruncie przepisów prawa autorskiego. Warunkiem tego jest ażeby wzór miał cechy prawnoautorsko chronionego utworu. Wzory przemysłowe podlegają także ochronie w prawie własności przemysłowej. Właściwościami, które je do tego kwalifikują są: nowość oraz indywidualny charakter. Przez wzór przemysłowy rozumiemy w tym przypadku zmysłową postać wytworu czyli jego wygląd, który może przejawiać się w określonych właściwościach linii, konturów, kształtów. Określony wygląd może nadawać wytworom również ich kolorystyka, struktura, materiał, ornamentyka oraz inne cechy wzrokowo postrzegalne. Tak rozumiany wzór uważa się za nowy, jeśli wcześniej nie były dostępne publicznie identyczne wzory. Indywidualny charakter ma natomiast ten wzór, który wywołuje odmienne ogólne wrażenie niż wzory wcześniej dostępne publicznie. Te ogólne definicje nowości, jak i indywidualnego charakteru wzoru przemysłowego szczegółowo i wyczerpująco precyzują przepisy prawa własności przemysłowej, które statuują dany rodzaj ochrony prawnej. Najbardziej podstawowe znaczenie ma ochrona wzorów przemysłowych wynikająca z ich rejestracji oraz z ich używania w takim stopniu, że stają się one rozpoznawalne w obrocie.

W celu uzyskania ochrony wzoru przemysłowego na terytorium Polski można dokonać jego rejestracji w Urzędzie Patentowym RP w Warszawie albo w Urzędzie Harmonizacji Rynku Wewnętrznego w Alicante (Hiszpania). W tym drugim przypadku ochrona będzie rozciągająca się na całe terytorium Unii Europejskiej. Na skutek rejestracji wzoru przemysłowego uprawniony uzyskuje możliwość zakazania osobom trzecim korzystania z wzoru przemysłowego w szczególności polegającego na wytwarzaniu, oferowaniu, wprowadzaniu do obrotu, importu, eksportu, używaniu produktu, w którym wzór jest zawarty lub zastosowany, a także magazynowaniu tego produktu dla wskazanych celów. Prawa z rejestracji wzorów nie rozciągają się jednak na przypadki stosowania wzoru w celach prywatnych, osobistych, niehandlowych i niezarobkowych. Prawo zna jeszcze inne sytuacje dozwolonego korzystania ze wzo-

ru, które stanowi wyjątek od monopolu uprawnionego. Zasadą jest, że prawo z rejestracji wzoru przemysłowego przysługuje twórcy wzoru. Prawa z rejestracji wzorów mają charakter okresowy i mogą trwać maksymalnie 25 lat. Są one zbywalne oraz dziedziczne. Prawa te mogą być zatem przedmiotem sprzedaży, darowizny i innego obrotu. Podobnie, jak w przypadku patentów oraz praw z rejestracji znaków towarowych, o pomoc w sprawach uzyskiwania ochrony wzorów przemysłowych w wymienionych urzędach można zwracać się do rzeczników patentowych.

Wzornictwo przemysłowe podlega również szczególnej ochronie w ramach ustawodawstwa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Na gruncie tych przepisów zakazane jest naśladowanie produktów innych przedsiębiorców, jeśli miałyby to wprowadzić klientów w błąd co do tożsamości producenta lub produktu. Prawo gwarantuje jednak możliwość kopiowania produktów w zakresie ich cech funkcjonalnych – mających walor techniczny lub użytkowy. Przy realizacji prawa do kopiowania wszakże należy zawsze zadbać o to, ażeby nie zachodziły pomyłki wśród klienteli co do tożsamości produktu i jego pochodzenia.

OCHRONA BAZ DANYCH

Pojęciem baz danych oznacza się zbiór danych lub jakichkolwiek innych materiałów albo elementów zgromadzonych według określonej systematyki lub metody, indywidualnie dostępnych w jakikolwiek sposób. Mogą one podlegać ochronie na gruncie prawa autorskiego, o ile stanowią prawnoautorsko chroniony zbiór danych. Wówczas jednak baza danych musi cechować się twórczym charakterem w zakresie doboru danych składających się na bazę. Wraz ze wzrostem znaczenia elektronicznych baz danych pojawiła się potrzeba szczególnej, bo wykraczającej poza prawo autorskie, regulacji. W konsekwencji jej przyjęcia, w Polsce – w ślad za prawem Unii Europejskiej – ochronie prawnej podlegają również rozmaite bazy danych, które nie spełniają kryteriów prawa autorskiego. Ochronie podlegają zatem twórcze bazy danych, jak również bazy pozbawione tej właściwości, ale będące zbiorem danych wymagających istotnego nakładu w celu sporządzenia, weryfikacji lub prezentacji jego zawartości. O ochronie bazy danych w tym drugim przypadku decyduje zatem wysiłek (nakład pracy czas poświęcony na stworzenie, nakład finansowy) jaki musiał być zaangażowany w jej stworzenie i trwałość. W tym przypadku nie liczy się zatem wkład twórczy, lecz tzw. „spoczone czoło”. Producentowi tak rozumianej bazy danych przysługuje wyłączone i zbywalne prawo pobierania danych oraz jej publicznego udostępniania w całości lub istotnej części. Prawo to trwa 15 lat. Monopol producenta bazy danych podlega pewnym ograniczeniom. W szczególności nie może on sprzeciwić się korzystaniu z rozpowszechnionej bazy danych do własnego użytku osobistego, dotyczy to jednak tylko nielektronicznej zawartości bazy danych.

III. ZAGADNIENIA SZCZEGÓŁOWE

A. PRAWO AUTORSKIE W SIECI

DOZWOLONY UŻYTEK

Monopol autorski jest ograniczony za sprawą instytucji dozwolonego użytku. Polega on na zezwoleniu (uregulowanym w ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych – PrAut) na korzystanie bez konieczności uzyskiwania zgody autora z już rozpowszechnionego utworu pod ściśle określonymi warunkami i w ściśle określonych sytuacjach. Prawo autorskie normuje zakres dozwolonego użytku prywatnego (osobistego) i publicznego. Ogólnej regulacji dozwolonego użytku nie stosuje się do programów komputerowych. Klauzula dozwolonego użytku ma swe oparcie w art. 73 Konstytucji RP, zgodnie z którym *„każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”*. Ma ona fundamentalne znaczenie dla zachowania równowagi między ochroną interesów twórców i dostępu jednostek do informacji/dóbr kultury.

DOZWOLONY UŻYTEK PRYWATNY (OSOBISTY)

Bez zezwolenia twórca wolno nieodpłatnie korzystać z już rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego (art. 23 PrAut). Korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów (np. przekazanie kopii utworu) dozwolone jest w kręgu osób pozostających w związku osobistym, w szczególności pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. Przepis ten nie upoważnia do budowania według cudzego utworu architektonicznego i architektoniczno-urbanistycznego oraz do korzystania z elektronicznych baz danych spełniających cechy utworu, chyba że dotyczy to własnego użytku naukowego niezwiązanego z celem zarobkowym.

Dozwolonego użytku nie można uzależniać od tego, czy korzystający z egzemplarza utworu posiada go ze źródeł „legalnych”. Polska ustawa PrAut wymaga jedynie, by utwór był rozpowszechniony w jakikolwiek sposób. Wprawdzie przepisy karne zakazują utrwalania i zwielokrotniania cudzego utworu, jednak pod warunkiem, że sprawca dokonuje tego w celu rozpowszechnienia. Wykorzystywanie utworu

w obrocie gospodarczym przez „podmiot prywatny” nie stanowi użytku prywatnego. Stąd przyjmuje się w literaturze, że źródło pochodzenia utrwalanego utworu jest w tym wypadku bez znaczenia dla oceny skutecznego powoływania się na przepisy o dozwolonym użytku. Wobec tego można przypuszczać, że utrwalanie i zwielokrotnianie utworu (bez zgody uprawnionego) nie dokonywane w celu jego dalszego rozpowszechniania (dokonane w celu użytku prywatnego) nie będzie przez sądy uznane za przestępstwo.

Przekroczeniem granic dozwolonego użytku prywatnego będzie (wykraczając poza ramy cytatu) kopiowanie treści z cudzych stron internetowych i zamieszczanie ich na swojej stronie, zwłaszcza jeżeli nie podaje się źródła, z którego ten materiał pochodzi. Umieszczenie cudzego utworu w Internecie (na stronie www) nie mieści się w zakresie własnego użytku osobistego, chyba że np. dostęp do niej zostanie zabezpieczony hasłem, które będzie znane tylko osobom należącym do grup wskazanych w art. 23 PrAut.

DOZWOLONY UŻYTEK PUBLICZNY

Treść prawa autorskiego ulega również ograniczeniu za sprawą wprowadzonej w ustawie PrAut (art. 24-33) instytucji dozwolonego użytku publicznego. Ustawa zawiera w tym zakresie różnorodne (kazuistycznie uregulowane) ograniczenia prawa autorskiego m.in. w postaci:

- korzystania uzasadnionego celami naukowo-dydaktycznymi (instytucje naukowe i oświatowe mogą, w celach dydaktycznych lub prowadzenia własnych badań, korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu oraz sporządzać w tym celu egzemplarze fragmentów rozpowszechnionego utworu);
- przysługującego bibliotekom, archiwom i szkołom „przywileju bibliotecznego” dającego prawo nieodpłatnego udostępniania, w zakresie swoich zadań statutowych, egzemplarzy utworów rozpowszechnionych; sporządzania lub zlecenia sporządzania egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu uzupełnienia, zachowania lub ochrony własnych zbiorów; udostępniania zbiorów dla celów badawczych lub poznawczych za pośrednictwem końcówek systemu informatycznego (terminali) znajdujących się na terenie tych jednostek;
- prawa cytatu i dozwolonego użytku szkolnego (wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym wyjaśnieniem, analizą krytyczną, nauczaniem lub prawami gatunku twórczości);
- korzystania w celach dydaktycznych i naukowych poprzez zamieszczanie rozpowszechnionych drobnych utworów lub fragmentów większych utworów w podręcznikach, wypisach i antologiach (w tym wypadku twórca przysługuje wynagrodzenie);

- przysługującego ośrodkom informacji lub dokumentacji prawa sporządzenia i rozpowszechniania własnych opracowań dokumentacyjnych oraz pojedynczych egzemplarzy, nie większych niż jeden arkusz wydawniczy, fragmentów opublikowanych utworów, z tym że w przypadku odpłatnego udostępniania twórcy lub właściwej organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi lub prawami pokrewnymi przysługuje wynagrodzenie;
- publicznego wykonywania utworów podczas ceremonii religijnych, uroczystości szkolnych i akademickich lub oficjalnych uroczystości państwowych, pod warunkiem że wstęp na te imprezy jest bezpłatny a osoby wykonujące utwór nie pobierają za to żadnych korzyści majątkowych;
- rozpowszechniania utworów wystawionych na stałe na ogólnie dostępnych drogach, ulicach, placach lub w ogrodach, pod warunkiem, że nie będą one stosowane do tego samego celu;
- publikowania w encyklopediach i atlasach utworów plastycznych i fotograficznych, „o ile nawiązanie porozumienia z twórcą celem uzyskania jego zezwolenia napotyka trudne do przewidzenia przeszkody”, przy czym twórca ma prawo w każdej chwili zażądać wynagrodzenia za użycie jego utworu;
- niezarobkowego korzystania z utworu dla dobra niepełnosprawnych;
- korzystania z utworów dla celów bezpieczeństwa publicznego lub postępowań administracyjnych i sądowych.

W celu ograniczenia możliwości nadużycia prawa, jakie daje użytkownikom utworów instytucja dozwolonego użytku ustawa PrAut przewiduje, iż dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy.

ŚCIĄGANIE PLIKÓW AUDIO/VIDEO Z INTERNETU

Ocena problemu ściągania utworów z Internetu zależy w głównej mierze od celu, w jakim internauta tego dokonuje. Ustawa PrAut zezwala na korzystanie z pojedynczych egzemplarzy rozpowszechnionego utworu w zakresie własnego użytku osobistego. W związku z tym nie stanowi naruszenia praw autorskich, nagranie na wideo odcinków serialu emitowanego w telewizji, w celu obejrzenia ich z rodziną. Podobnie należy ocenić uzyskanie od kolegi kopii albumu muzycznego na płycie CD. Jeśli w Internecie znajduje się rozpowszechniony utwór, którego poszukujemy, skopiowanie tego utworu do pamięci komputera, czy też zapisanie go na innym nośniku pamięci a następnie odtworzenie go w ramach użytku prywatnego (w kręgu rodziny, czy osób związanych z nami towarzysko) nie stanowi naruszenia praw autorskich. Posiadanie pojedynczych egzemplarzy rozpowszechnionego utworu w pamięci komputera, czy na innych nośnikach pamięci, nie niesie ze sobą dla posiadacza negatywnych skutków prawnych. Inaczej może wyglądać ocena tego zjawiska,

jeśli ściąganiu utworów z Internetu towarzyszy równocześnie rozpowszechnianie utworów poza bliskim kręgiem rodziny, powinowatych czy osób, z którymi łączy nas stosunek towarzyski.

WYSYŁANIE PLIKÓW AUDIO/VIDEO POPRZEC INTERNET

Wysyłanie utworów prawno autorskich przez Internet, czy też rozprowadzanie tego typu plików na nośnikach cyfrowych należy uznać za rozpowszechnianie utworów. Rozpowszechnianie w Internecie cudzego utworu bez zgody twórcy stanowi naruszenie autorskich praw majątkowych. Nie da się również pogodzić z wymogami ustawowymi użytku prywatnego wymiana plików przy użyciu programów P2P (*peer-to-peer*) w gronie użytkowników, których nie łączą więzy rodzinne, powinowactwa czy stosunku towarzyskiego. Stąd też zdarzały się w Polsce przypadki ścigania tego typu wymiany plików przez organa wymiaru sprawiedliwości. Warto w tym miejscu dodać, że w USA doszło w roku 2007 do pierwszego stwierdzenia naruszenia praw autorskich przez osobę korzystającą z programu P2P w celu wymiany plików muzycznych.

UDOSTĘPNIANIE NAPISÓW DO FILMÓW W INTERNECIE

Nie do końca jasna z punktu widzenia polskiego prawa wydaje się kwestia legalności publikowania napisów do filmów rozpowszechnionych w Internecie. Z jednej strony autorzy tłumaczeń korzystają ze swego prawa do tworzenia tłumaczeń, uzasadniając to chęcią rozwijania swojego hobby, faktem niedostępności lub niedoskonałości dostępnych w oryginalnych wersjach filmów tłumaczeń. Niekiedy spotkać można również argumentację, że napisy tworzone są dla osób z dysfunkcją słuchu, które tylko w ten sposób mogą w pełni cieszyć się zakupionym utworem. Tymczasem organa ścigania powołują się na art. 2 PrAut, twierdząc, że tłumaczeniem będącym prawem zależnym, można rozporządzać jedynie za zezwoleniem twórcy utworu pierwotnego (w tym wypadku osoby, której przysługuje prawo autorskie do ścieżki dźwiękowej filmu, scenariusza). Stąd też należy uznać, iż oferowanie napisów w Internecie narusza prawa autorskie twórcy utworu pierwotnego.

PRZEGRYWANIE PLIKÓW MUZYCZNYCH Z PŁYT CD NA MP3

Mimo że dyskusja przedstawicieli doktryny prawa autorskiego, w kwestii dopuszczalności kopiowania w innym formacie utworów muzycznych, wciąż się toczy, wobec braku odmiennego orzecznictwa sądów w tym obszarze, należy opowiedzieć się za tym, by również w tej dziedzinie znalazły zastosowanie przepisy ustawy PrAut, dotyczące dozwolonego użytku prywatnego. Ustawa zezwala na korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów dla własnego użytku osobistego. Korzysta-

nie zawiera w sobie również prawo reprodukcji (utrwalania w dowolnym formacie) utworów chronionych, dokonanej na podstawie własnego albo wypożyczonego egzemplarza czy też ze źródła internetowego.

PLAGIAT

Plagiat jest przywłaszczeniem sobie autorstwa cudzego utworu. Korzystanie w ramach użytku prywatnego z cudzych utworów rozpowszechnionych w Internecie nie stanowi naruszenia autorskich praw majątkowych twórcy. Może jednak naruszać prawa osobiste autora, jeśli dokonujemy zapożyczeń niedozwolonych w świetle prawa, zatajając źródło zapożyczeń lub ich twórcę albo uzurpujemy sobie autorstwo fragmentu bądź całości dzieła innego twórcy. Plagiat uznawany jest za kradzież dóbr intelektualnych. Z racji łatwości dostępu do informacji poprzez Internet i łatwości kopiowania utworów (zwłaszcza tekstowych – tzw. technika kopiuj-wklej), przywłaszczanie sobie autorstwa cudzych dzieł stało się poważnym problemem. Na podstawie ustawy PrAut, twórca, którego prawa osobiste zostały naruszone może domagać się przed sądem cywilnym przyznania odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub zobowiązania sprawcy do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany przez niego cel społeczny. Przywłaszczanie sobie autorstwa albo wprowadzanie w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu stanowi także ścigane z urzędu przestępstwo, które jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 3 (art. 115 PrAut).

Podobnie karane jest również rozpowszechnianie (bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy) cudzego utworu w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania, artystycznego wykonania albo publiczne zniekształcanie takiego utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu lub nadania. Jeżeli, taki utwór stanowiący plagiat jest wykorzystywany jako podstawa wystawienia oceny przez szkołę/uczelnię takie działanie (polegające na wykorzystaniu cudzego utworu można) uznać za poświadczanie nieprawdy przez podstępne wprowadzenie w błąd funkcjonariusza publicznego lub innej osoby upoważnionej do wystawienia dokumentu (art. 272 kodeksu karnego), które skutkuje odpowiedzialnością karną.

OCHRONA PROGRAMÓW KOMPUTEROWYCH

Programy komputerowe ochroną prawa autorskiego zostały objęte po raz pierwszy w 1976 roku w USA. Od tamtej pory ta forma ochrony stała się standardem na świecie. We Wspólnocie Europejskiej stosowna Dyrektywa w sprawie ochrony prawnej programów komputerowych w prawie autorskim została przyjęta w 1991 roku. Dyrektywa, podobnie jak ustawa PrAut nie zawiera definicji programu komputerowego, jednak przyjmuje się, że programem komputerowym jest

zestaw instrukcji przeznaczonych do użycia bezpośrednio lub pośrednio w komputerze w celu osiągnięcia określonego rezultatu. Instrukcje te mogą być wyrażone słowem, symbolami matematycznymi lub znakami graficznymi. Charakterystyczne jest to, że przy określaniu zasad ochrony programów komputerowych ustawodawca w sposób znaczący odstąpił od ogólnej regulacji prawnoautorskiej. Przepisy ustawy PrAut nie modyfikują jednak przesłanek powstania ochrony tych programów, gdyż zostaną one uznane za utwory tylko wtedy, gdy spełnią określone w art. 1 PrAut warunki. Program ma być utworem – wytworem ludzkiego wysiłku intelektualnego, który jest oryginalny i indywidualny.

Korzystanie z programów komputerowych odbywa się na podstawie licencji. W odróżnieniu od ogólnej regulacji prawnoautorskiej do korzystania z programów komputerowych nie stosuje się większości przepisów o dozwolonym użytku. Oznacza to, że korzystanie z programu komputerowego bez licencji lub w sposób niezgodny z licencją stanowi naruszenie praw twórcy. Istnieje jednak wiele kategorii licencji umożliwiających bezpłatne korzystanie z oprogramowania, z których najpopularniejsze to:

- GNU General Public License – uprawnia do używania, modyfikacji, kopiowania i rozpowszechniania oprogramowania, pod warunkiem udostępniania go wraz z kodem źródłowym i danymi autora, oraz rozpowszechniania jego wersji pochodnej na tej samej licencji.
- Shareware – uprawnia do, w zasadzie bezpłatnego, korzystania z oprogramowania w celu przeprowadzenia testów i sprawdzenia funkcjonalności oprogramowania w określonym terminie, po którym należy podjąć decyzję w sprawie zakupu oprogramowania. Niekiedy licencja przewiduje inne formy wynagrodzenia autora niż opłaty licencyjne (np. obowiązkowa reklama).
- Freeware – uprawnia do bezpłatnego i nieograniczonego korzystania z oprogramowania (bez prawa dokonywania modyfikacji i z obowiązkiem zachowania danych autora). Ta forma licencji często dostępna jest tylko dla użytkowników indywidualnych.
- Demo – licencja zezwalająca na skorzystanie z wersji demonstracyjnej. Oprogramowanie rozprowadzane na podstawie niniejszej licencji zwykle nie posiada aktywnych wszystkich funkcjonalności, co znacząco zmniejsza jego wartość i jest bodźcem do zakupu licencji do pełnej, komercyjnej wersji programu.

PIRACTWO KOMPUTEROWE

Piractwem komputerowym określane jest potocznie naruszanie autorskich praw do programu komputerowego. Autorskie prawo majątkowe do programu komputerowego gwarantuje jego twórcy wyłączność w zakresie zwielokrotniania (kopiowania) modyfikacji i rozpowszechniania programu. Piractwo komputerowe często współistnieje z crackerstwem (działaniem na rzecz usunięcia lub przełamania zabezpieczeń programów komputerowych). Zwykle bowiem zwielokrotnienie

programu nie jest możliwe bez usunięcia zabezpieczeń utrudniających kopiowanie. Polskie prawo przewiduje znacznie dalej idącą ochronę twórców programów komputerowych niż innych utworów. Ustawa PrAut wyklucza możliwość stosowania w odniesieniu do korzystania z programów komputerowych przepisów o dozwolonym użytku osobistym. Sporządzenie kopii oprogramowania, nawet w kręgu najbliższych osób, w sposób niezgodny z licencją stanowić będzie naruszenie praw twórcy oprogramowania. Kopiowanie oprogramowania na własny użytek prywatny nie jest skuteczną formą ochrony przed odpowiedzialnością karną, gdyż przepisy kodeksu karnego (art. 278 par. 2) traktują uzyskiwanie cudzego programu komputerowego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej jako szczególną formę paserstwa zagrożonego karą pozbawienia wolności od 5 miesięcy do lat 5. W orzecznictwie polskiego Sądu Najwyższego za osiągnięcie korzyści uznaje się zarówno działanie skutkujące zwiększeniem aktywów, jak i pomniejszeniem pasywów. Stąd korzyść majątkową osiąga się zawsze, kiedy nasze działanie prowadzi do uzyskania przez nas zysku (np. zaoszczędzenia kwoty pieniężnej) lub zmniejszenia długu.

KOPIA ZAPASOWA PROGRAMU KOMPUTEROWEGO

Prawo autorskie zezwala na sporządzenie kopii zapasowej oprogramowania, jeżeli jest to niezbędne do korzystania z programu komputerowego. Jednak kopia ta nie może być używana równolegle z oprogramowaniem oryginalnym. Kopia zapasowa może w związku z tym być wykonywana na potrzeby archiwalne lub w celu zapewnienia bezpieczeństwa systemu komputerowego. Kopia zapasowa, o ile nie zezwala na to licencja, nie może być równocześnie eksploatowana (np. na komputerze stacjonarnym i przenośnym). Niezbędność wykonania takiej kopii może wynikać z niemożności natychmiastowego dostarczenia przez producenta oprogramowania nowej kopii programu w przypadku jej zniszczenia lub utraty.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ DOSTAWCÓW USŁUG INTERNETOWYCH ZA NARUSZENIE PRAW AUTORSKICH

Kwestia odpowiedzialności dostawców usług internetowych (internet service provider'ów) została uregulowana w Unii Europejskiej w Dyrektywie 2000/31/WE w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego. Jej przepisy zostały implementowane do naszego porządku wewnętrznego w ustawie o świadczeniu usług drogą elektroniczną z 18 lipca 2002 r. Ogranicza ona odpowiedzialność service provider'ów w spełniających określone w Dyrektywie warunki w odniesieniu do następujących czynności: mere conduit (art. 12), cachingu (art. 13) i hostingu (art. 14).

Mere coduit (zwykły przesył): *service provider* nie ponosi odpowiedzialności za powstałe naruszenia praw autorskich, jeśli nie jest inicjatorem przesyłu, nie wybiera odbiorcy, oraz nie może wybierać oraz modyfikować przesyłanych danych.

Caching (przechowywanie): *Service provider* nie ponosi także odpowiedzialności za naruszenie praw autorskich przy przechowywaniu danych, o ile zapis danych jest dokonywany automatycznie, pośrednio i jest czasowo ograniczony.

Hosting polega na udostępnianiu przez *service providerów* miejsca na swoich, podłączonych do sieci, serwerach osobom trzecim, które następnie wprowadzają, przechowują i udostępniają informacje wprowadzone przez siebie. W przeciwieństwie do zwykłego przesyłu i przechowywania nie jest to usługa czasowa. W przypadku hostingu, aby zwolnić się od odpowiedzialności za naruszenie praw autorskich *service provider* musi spełniać kilka kryteriów:

- nie może sprawować kontroli nad użytkownikiem,
- nie może pozostawać z nim w stosunku zwierzchności,
- zapisując na zlecenie użytkownika dane, *service provider* nie może posiadać wiedzy, że informacje te lub sama działalność naruszają prawo, oraz
- nie może mieć świadomości, iż istnieją fakty lub okoliczności potwierdzające bezprawny charakter tych czynności lub informacji.

Odpowiedzialność zostaje wyłączona, jeżeli *service provider*, po uzyskaniu informacji o naruszeniu prawa, niezwłocznie podejmie kroki, aby dane usunąć lub zablokować do nich dostęp.

ORGANIZACJE ZBIOROWEGO ZARZĄDZANIA PRAWAMI AUTORSKIMI

Ustawa PrAut uregulowała kwestię zbiorowego zarządzania prawami autorskimi. W zakresie wykonywania uprawnień wynikających z ustawy organizacja zbiorowo wykonuje autorskie prawa majątkowe poprzez pobieranie i dystrybuowanie pomiędzy twórców opłat związanych z korzystaniem z utworów przez osoby trzecie. Zbiorowy zarząd przejawia się głównie w udzielaniu zezwoleń na korzystanie z utworów, które w umowie z twórcą zostały organizacjom powierzone. Organizacje zbiorowego zarządzania ściągają i dzielą wynagrodzenie należne z tytułu udzielonych licencji bądź należnych na podstawie ustawy. Domniemywa się, że organizacja zbiorowego zarządzania jest uprawniona do zarządzania i ochrony w odniesieniu do pól eksploatacji objętych zbiorowym zarządzaniem oraz że ma legitymację procesową w tym zakresie. Organizacje zbiorowego zarządzania zawierają umowy w sprawie wzajemnej reprezentacji z podobnymi organizacjami za granicą. Ich treścią jest upoważnienie do zawierania umów z poszczególnymi użytkownikami w odniesieniu do eksploatacji utworów objętych powierzonym repertuarem oraz podziałem pobranych tantiem.

W Polsce działa wiele organizacji zbiorowego zarządzania. Najważniejsze to: Stowarzyszenie Autorów ZAiKS, Związek Producentów Audio-Video (ZPAV), Stowarzyszenie Artystów Wykonawców Utworów Muzycznych i Słowno-Muzycznych (SAWP), Związek Stowarzyszeń Artystów Wykonawców (STOART), Związek Polskich Artystów Fotografików (ZPAF), itp.

CREATIVE COMMONS

Jest to utworzona w 2001 roku organizacja non-profit, której celem jest wspieranie zachowania równowagi między pełną ochroną praw autorskich a niczym nieskrępowanym korzystaniem z twórczości innych osób. Głównym celem organizacji jest stworzenie alternatywy dla istniejącego systemu ochrony praw autorskich, który zdaniem organizacji ogranicza możliwość tworzenia i korzystania z dóbr kultury. Organizacja (posiadająca oddział w Polsce) promuje wśród autorów rozpowszechnianie utworów na podstawie licencji Creative Commons opartej na formule „pewne prawa zastrzeżone”, gdzie granice dozwolonego użytku są szersze i wyraźniejsze niż te wytyczone na zasadzie „wszelkie prawa zastrzeżone” (charakterystycznej dla prawa autorskiego). Creative Commons szanuje prawo twórców do określenia stopnia, w jakim chcą się dzielić swoją twórczością z innymi. Jednocześnie zachęca do tworzenia zasobu dóbr kultury, którego elementy mogą być swobodnie wymieniane i zmieniane.

B. INTERNET A ZNAKI TOWAROWE

PIRACTWO DOMENOWE

Są różnorodne możliwości posługiwania się znakami towarowymi w internecie. Jedną z częstszych form wykorzystania znaków towarowych jest ich zamieszczanie w adresach internetowych stron www. Adres internetowy, w którym wykorzystuje się znany klientom znak towarowy ułatwia dotarcie właściciela znaku towarowego do użytkowników internetu ze swoją ofertą. Adres internetowy stanowi również formę promocji znaku towarowego, a w konsekwencji towarów lub usług, które są nim opatrzone. Posiadanie przez przedsiębiorstwo adresu internetowego z własnym znakiem towarowym ma więc duże znaczenie marketingowe. Internauci szybko zorientowali się, że rejestracja i sprzedaż domen może stanowić źródło ich łatwego dochodu. Tak narodził się proceder piractwa domenowego.

Generalnie, pojęciem takiego piractwa obejmujemy wszelkie przypadki nieuczciwej rejestracji cudzego znaku towarowego w charakterze domeny (adresu stron www). Chodzi tutaj o nierzadko spotykane praktyki rejestracji domen w celach spekulacyjnych. Piractwo domenowe najczęściej polega na celowej rejestracji kilku, czy też

nawet kilkudziesięciu domen internetowych zawierających cudze znaki towarowe z zamiarem późniejszej odsprzedaży uprawnionym do tych znaków towarowych. Piractwo może polegać również na jednorazowej rejestracji domeny w celu czerpania korzyści z renomy cudzego znaku towarowego wchodzącego w skład zarejestrowanej domeny. W takim przypadku mówi się o pasożytniczym wykorzystaniu znaku towarowego, a niekiedy praktykę taką określa się opisowo jako „oranie cudzym wołem”. Z piractwem domenowym mamy także do czynienia, gdy rejestracja domeny ze znakiem towarowym osoby trzeciej ma na celu istotne ograniczenie tej osobie dostępu ze swoim znakiem do cyberprzestrzeni.

Nie ulega wątpliwości, że piractwo domenowe jest zakazane w świetle przepisów prawa własności intelektualnej. W Polsce nie ma żadnych specjalnych unormowań, które regulowałyby tę kwestię, ale omawiany proceder może być skutecznie zwalczany w oparciu o ogólne reguły prawa. Podstawowe znaczenie będzie tutaj miał ogólny zakaz dokonywania czynów nieuczciwej konkurencji zawarty w przepisach o zwalczaniu takiej konkurencji. Zgodnie z tymi przepisami, zakazanym czynem nieuczciwej konkurencji jest każde zachowanie sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, jeżeli zagraża lub narusza interes przedsiębiorcy albo klienta. Pojęcie dobrych obyczajów rozumiane jest tutaj szeroko. Obejmuje szczególnie zasady uczciwości, które są uważane w obrocie za godne szacunku, jak również postulowane zasady funkcjonowania rynku. Za niezgodne z dobrymi obyczajami mogą być zatem uznane nie tylko działania sprzeczne z szeroko rozumianą moralnością biznesową, lecz także działania neutralne z tego punktu widzenia, ale które godzą w zasady, według jakich powinni działać uczestnicy obrotu, aby prawidłowo funkcjonowała gospodarka rynkowa. Zwykle piractwo domenowe uważa się za działanie sprzeczne z obowiązującymi w działalności gospodarczej standardami moralnymi. Zarabianie pieniędzy, czy też osiągnięcie innych korzyści majątkowych wskutek takiego piractwa nie jest traktowane jako przejaw przedsiębiorczości, lecz nieuprawnione osiągnięcie korzyści oraz cwaniactwo. Nawet ci, którzy łagodniej oceniają pod względem moralnym piractwo domenowe, zwykle zgadzają się, że jest to sposób zachowania się i bogacenia, który nie może być tolerowany na normalnie działającym rynku.

Problemem w toku stosowania ustawodawstwa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji jest fakt, iż swoim zakresem obejmuje ono tylko przedsiębiorców. Definicja przedsiębiorcy na gruncie prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji jest bardzo szeroka. Obejmuje każde, choćby uboczne, uczestnictwo w obrocie gospodarczym w celach zawodowych, czy też zarobkowych. Nawet jednak tak szeroka definicja nie pozwala na zaliczenie do przedsiębiorców bardzo dużej grupy osób dokonujących piractwa domenowego. Dlatego też praktyka prawa, z jednej strony, stara się przeprowadzać rozszerzającą wykładnię pojęcia przedsiębiorcy albo też, z drugiej strony, do zwalczania piractwa domenowego angażuje ogólne przepisy o ochronie dóbr osobistych (z kodeksu cywilnego), które wykraczają poza prawo własności intelektualnej. Przy zastosowaniu wykładni rozszerzającej za przedsiębiorcę można uznać również i takiego pirata domenowego, który nie prowadzi żadnej działal-

ności gospodarczej, ale dysponuje kilkoma domenami zarejestrowanymi z zamiarem odsprzedaży. W takich przypadkach uważa się, iż z rejestracji domen ta osoba chce uczynić sobie źródło dochodu i wchodzi na profesjonalny rynek, co czyni ją uczestnikiem profesjonalnego obrotu. Nie ma znaczenia, że pirat domenowy to uczeń, czy też student. Wówczas, gdy w odniesieniu do pirata domenowego znajdą zastosowanie przepisy o ochronie dóbr osobistych, kwestia, czy ktoś ma status przedsiębiorcy, czy też nie ma jest całkowicie pozbawiona znaczenia. W tym przypadku jednak istotne będzie to, czy uda się dowieść, że piractwo domenowe narusza interesy osobiste uprawnionego, które posiada on w związku ze swoim znakiem towarowym.

Pomimo, że praktyka piractwa domenowego przede wszystkim dotyczy cudzych znaków towarowych, nie można zapominać, że może odnosić się ona również do innych oznaczeń odróżniających. W celach spekulacyjnych może być zarejestrowana również nazwa przedsiębiorstwa, tytuł prasowy lub inne oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorcę, jego towar, ofertę lub jakieś osiągnięcie rynkowe. Takie przypadki od względem prawnym należy oceniać tak samo negatywnie, jak przypadki piractwa domenowego w zakresie znaków towarowych.

NARUSZENIE PRAWA DO ZNAKU TOWAROWEGO

Używanie znaków towarowych w internecie w ramach treści stron www podlega takim samym zasadom oceny, jak w przypadku ich stosowania w sposób tradycyjny. Żeby doszło do stwierdzenia naruszenia prawa do znaku towarowego chronionego na terytorium Polski, trzeba dowieść, że oznaczenie kolidujące z tym znakiem jest używane w polskim obrocie gospodarczym dla indywidualizacji towarów lub usług. Oczywiście, stwarza to pewne problemy. Internet jest bowiem zjawiskiem ponadterytorialnym. Nie jest związany z żadnym terytorium. Nasuwa się zatem pytanie, kiedy zastosowanie na stronach www oznaczenia może być uznane za użycie go w Polsce. Również kwestia, czy samo wirtualne używanie oznaczenia w kontekście towarów lub usług – bez bezpośredniego kontaktu z nimi – może być uważane za odnoszące się do takich towarów lub usług w celu ich indywidualizacji.

Przyjmuje się, że sam fakt dostępności stron www z kolidującym oznaczeniem na terytorium Polski raczej nie wystarczy dla stwierdzenia, że to oznaczenie jest używane na tym terytorium. Potrzeba, aby treść stron www była skierowana do polskiego odbiorcy. Z całą pewnością będziemy mieli do czynienia z używaniem oznaczenia w Polsce, jeśli strony www, na których ono występuje, są w języku polskim albo występują na nich takie elementy lub treści, które wskazują, że strona www jest świadomie kierowana również do odbiorcy polskiego (na przykład strony są udostępniane pod adresem www z końcówką .pl). Nikt nie ma za to wątpliwości, że już sam fakt wirtualnego występowania towarów lub usług na stronach www wystarczy dla stwierdzenia, iż występujące na tych stronach oznaczenia odnoszą się do tych

towarów i usług. Ważne jest jednak, ażeby z treści tego odniesienia wynikało, iż oznaczenia te służą indywidualizacji tych właśnie towarów lub usług. O występowaniu na stronach www towarów możemy mówić nie tylko wtedy, gdy są one na tych stronach przedstawione, ale także jeśli są choćby opisane albo znajduje się do tych towarów odesłanie do innych stron, na których towary są uwidocznione. Odesłania muszą mieć jednak bezpośredni charakter.

Istotną przesłanką uznania, że doszło do naruszenia prawa do znaku towarowego jest gospodarczy charakter użycia oznaczenia kolidującego ze znakiem. Prawo w tym zakresie jest liberalne, w szczególności, gdy chodzi o stosowanie oznaczeń w internecie. Jeśli strony www, na których stosowane jest oznaczenie kolidujące mają charakter zawodowy lub zarobkowy, z całą pewnością oznaczenie to będzie uznane jako używane w obrocie gospodarczym. Charakter zawodowy ma każda strona www, która przynależy do przedsiębiorstwa i wiąże się z jego działalnością, a ponadto jej adresatami są klienci. Zawodowy charakter mają wszystkie te strony, które służą do realizacji transakcji handlowych. Także strony www uniwersytetów, szkół, stowarzyszeń, organizacji charytatywnych, kościołów, związków wyznaniowych w zakresie, w jakim oferowane są na nich jakiegokolwiek towary lub usługi mają charakter stron prowadzonych w celach zawodowych. Utrzymywanie strony www ma charakter zarobkowy, jeśli stanowi ono względnie trwałe narzędzie osiągnięcia jakichkolwiek korzyści majątkowych.

UŻYWANIE CUDZEGO ZNAKU TOWAROWEGO W FORMIE META-TAG'U

Naruszenia prawa do znaku towarowego zdarzają się nie tylko w przypadkach ich stosowania w widocznej części strony www. Również użycie w charakterze meta-tag'u oznaczenia kolidującego z cudzym znakiem towarowym może do tego prowadzić. W takim przypadku zdarza się, iż dochodzi do tzw. niewidzialnego naruszenia prawa do znaku towarowego. Meta-tag'i są bowiem niewidoczne w toku normalnego i typowego korzystania ze stron www. Za ich pomocą dokonuje się opisu strony www. Stanowią one swoiste słowa – klucze. Na podstawie tego opisu wyszukiwarki odnajdują stronę www. Taki przypadek posługiwania się znakiem należy oceniać według tych samych zasad, jak używanie oznaczenia w sposób widoczny dla użytkowników.

ARBITRAŻ DOMENOWY

Konieczność efektywnego rozstrzygnięcia sporów o domeny internetowe pomiędzy dysponentami tych domen a uprawnionymi do znaków towarowych i innych oznaczeń odróżniających (użytych w domenie) przyczyniły się do powstawania specjalnych procedur arbitrażowych. Konkurują one skutecznie z postępowaniami przed sądami powszechnymi. Te ostatnie postępowania są często długotrwałe i dlatego

kosztowne. Sądy arbitrażowe działają szybko, ich procedura nie jest skomplikowana, a zarazem nie jest zbyt droga dla przedsiębiorców. Zwykle, rejestrując domenę, dysponent zobowiązuje się do podpisania zapisu na sąd polubowny w razie wniesienia powództwa zawierającego zarzut naruszenia przez rejestrowany adres domenowy wcześniejszych praw osób trzecich lub zarzut rejestracji adresu w złej wierze. Odmowa przyjęcia takiego zobowiązania skutkuje niemożliwością rejestracji domeny. Niewykonanie tego zobowiązania, czyli odmowa zapisu na sąd polubowny, powoduje zablokowanie zarejestrowanej domeny. Z tych względów bardzo łatwo jest skłonić dysponenta domeny do udziału w postępowaniu arbitrażowym. W Polsce działają dwa sądy polubowne powołane do rozstrzygania sporów o domeny internetowe, jeden przy Polskiej Izbie Informatyki i Telekomunikacji (PIIT), a drugi Krajowej Izbie Gospodarczej (KIG) w Warszawie. Przegrana w toku procedury arbitrażowej nie tylko oznacza utratę adresu strony www, ale także konieczność zwrotu kosztów postępowania. Dla osób prywatnych koszty te okazują się zwykle wysokie i dlatego dolegliwe (mimo wszystko w praktyce koszty te są często niższe niż w przypadku postępowania przed sądem powszechnym).

PODSTAWOWE AKTY PRAWNE

- ↳ Konwencja paryska o ochronie własności przemysłowej z dnia 20 marca 1883 r. zmieniona w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 r., w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r., w Hadze dnia 6 listopada 1925 r., w Londynie dnia 2 czerwca 1934 r., w Lizbonie dnia 31 października 1958 r., oraz Aktem sztokholmskim z dnia 14 lipca 1967r. (Dz. U. z 1975 r. Nr 9, poz. 51).
- ↳ Konwencja berneńska o ochronie dzieł literackich i artystycznych zmieniona Aktem paryskim z dnia 24 lipca 1971 r. (Dz. U. z 1990 Nr 82, poz. 474).
- ↳ Porozumienie madryckie o międzynarodowej rejestracji znaków z dnia 14kwietnia 1891r. zrewidowane w Brukseli dnia 14 grudnia 1900 r., w Waszyngtonie dnia 2 czerwca 1911 r., w Hadze dnia 6 listopada 1925 r., w Londynie dnia 2 czerwca 1934 r., w Nicei dnia 15 czerwca 1957 r. i w Sztokholmie dnia 14 lipca 1967 r. oraz zmienione dnia 2 października 1979 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 116, poz. 514).
- ↳ Protokół do Porozumienia madryckiego o międzynarodowej rejestracji znaków, sporządzony w Madrycie dnia 27czerwca 1989 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 13, poz. 129).
- ↳ Układ o współpracy patentowej sporządzony w Waszyngtonie dnia 19 czerwca 1970 r., poprawiony dnia 2 października 1979 r. i zmieniony dnia 3 lutego 1984 r. (Dz. U. z 1991 r. Nr 70, poz. 303).
- ↳ Porozumienie haskie dotyczące międzynarodowej rejestracji wzorów przemysłowych z dnia 6 listopada 1925r, zmienione Aktem londyńskim z 1934r, Aktem haskim z 1960r, Dodatkowym Aktem z Monako z 1961r, Uzupełniającym Aktem sztokholmskim z 1967r oraz Aktem genewskim z 1999r.
- ↳ Konwencja o udzielaniu patentów europejskich (Konwencja o patencie europejskim), sporządzona w Monachium dnia 5 października 1973 r., zmieniona aktem zmieniającym artykuł 63 Konwencji z dnia 17 grudnia 1991 r. oraz decyzjami Rady Administracyjnej Europejskiej Organizacji Patentowej z dnia 21 grudnia 1978 r., 13 grudnia 1994 r., 20 października 1995 r., 5 grudnia 1996 r. oraz 10 grudnia 1998 r., wraz z Protokołami stanowiącymi jej integralną część (Dz. U. z 2004 r. Nr 79, poz. 737, z 2007 r. Nr 236, poz. 1736).
- ↳ Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS), stanowiące załącznik do Porozumienia ustanawiającego Światową Organizację Handlu (WTO) sporządzonego w Marakeszu dnia 15 kwietnia 1994 r. (Dz. U z 1996 r. Nr 32, poz. 143).
- ↳ Traktat WIPO o artystycznych wykonaniach i fonogramach, sporządzony w Genewie dnia 20 grudnia 1996 r. (Dz. U. z 2004r. Nr 41, poz. 375).
- ↳ Rozporządzenie Rady (WE) nr 207/2009 z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie wspólnotowego znaku towarowego (wersja ujednolicona) (Dz. Urz. L 78/1 z 24.03.2009 r. str. 1-41).
- ↳ Rozporządzenie Rady (WE) nr 6/2002 z dnia 12 grudnia 2001r. w sprawie wzorów wspólnotowych (Dz. Urz. L 3/1 z 05.01.2002r. str.1 – 24).
- ↳ Ustawa z dnia 4 lutego 1994r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631, z późn. zm.).

- ↳ Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (Dz. U. z 2003 r. Nr 119, poz. 1117, z późn. zm.).
- ↳ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (Dz. U. z 2001 r. Nr 128, poz. 1402 z późn. zm.).
- ↳ Ustawa z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503, z późn. zm.).

WYBRANE POZYCJE LITERATURY

- ↳ Barta J., Markiewicz R., *Internet a prawo*, Kraków 1998.
- ↳ Barta J., Markiewicz R., *Komentarz do ustawy o ochronie baz danych*, Kraków 2002.
- ↳ Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Kraków 2004.
- ↳ Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2008.
- ↳ *Interent – Problemy prawne*, red. R. Skubisz, Lublin 1999.
- ↳ Kondrat M., *Znaki towarowe w Internecie*, Warszawa 2001.
- ↳ Marcinkowska J., *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, ZNUJ PWiOWI 2004, z. 87.
- ↳ Matlak A., *Prawo autorskie w społeczeństwie informacyjnym*, Zakamycze 2004.
- ↳ *Prawo Internetu*, red. P. Podrecki, wyd. 2, Warszawa 2007.
- ↳ Stanisławska-Kloc S., *Ochrona baz danych*, Kraków 2002.
- ↳ *System prawa prywatnego, t. 13, Prawo autorskie*, red. J. Barta, Warszawa 2003.
- ↳ Wąglowski P., *Prawo w sieci. Zarys regulacji Internetu*, Helion 2005.

PRZYDATNE ADRESY INTERNETOWE

- ↳ Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej – www.uprp.pl
- ↳ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – www.mkidn.gov.pl
- ↳ Komisja Europejska: DG Rynek Wewnętrzny – www.ec.europa.eu/internal_market
- ↳ Office for Harmonization in the Internal Market (Trade Marks and Designs) – www.oami.europa.eu
- ↳ Światowa Organizacja Własności Intelektualnej – www.wipo.org
- ↳ International Intellectual Property Alliance – www.iipa.com
- ↳ International Association for the Protection of Intellectual Property – www.aippi.org
- ↳ Internet Society Poland – www.isoc.org.pl
- ↳ Serwis „VaGla.pl Prawo i Internet” Piotra Wąglowskiego – www.vagla.pl
- ↳ Portal poświęcony bezpieczeństwu informatycznemu Hack.pl – www.hack.pl

- ↳ Organizacja Creative Commons Polska – www.creativecommons.pl
- ↳ Fundacja Instytut na rzecz Państwa Prawa – www.fipp.org.pl
- ↳ Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – www.kul.pl
- ↳ Krajowa Izba Gospodarcza – www.kig.pl

O AUTORACH

Tomasz Sieniow – doktor nauk prawnych, absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II oraz Chicago-Kent College of Law (*Master of Laws in International and Comparative Law*), adiunkt w Katedrze Prawa Unii Europejskiej KUL, Prezes Zarządu Fundacji Instytut na rzecz Państwa Prawa; autor publikacji z zakresu prawa własności intelektualnej, prawa europejskiego i porównawczego.

Wojciech Włodarczyk – doktor nauk prawnych, adiunkt na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie, europejski rzecznik patentowy, arbiter w sądach polubownych ds. domen internetowych przy PIIT, a także KIG; autor wielu publikacji z zakresu prawa własności przemysłowej.